

Проф. др Мирољуб Радојковић*

Факултет политичких наука Универзитета у Београду.

Проф. др Зоран Јевтовић**

Филозофски факултет Универзитета у Нишу

МИТ О „ВЕЛИКОЈ СРБИЈИ“ У НАРАТИВИМА НЕМАЧКЕ ПРОПАГАНДЕ¹

Апстракт: Разматрајући континуитет антисрпске пропаганде немачке политике аутори издвајају вишезначност и тенденциозност којом је у свест немачког народа требало усадити представе о кривници и одговорности само једне стране. Компарирајући доминантне наративе из периода који су претходили великим светским ратовима, али и сукобима на просторима бивше Југославије током деведесетих година прошлог века они указују на етнички презир и идеолошко етикетирање којим је српска страна деценијама стигматизована, без шанси да се чује њена страна истине. Уоквиравање пропагандних матрица било је у функцији прибављања легитимитета политичким акцијама које су следиле, а под плаштом сламања „великосрпског хегемонизма“ Србија је више пута бомбардована, уз отворене покушаје да се војно и економски потчини. Идеје о „решењу“ српског питања и „допунском привредном простору“ уткане су у геополитички програм немачке елите још од Берлинског конгреса, али тек у актуелној стварности отворено указују на стратешке циљеве ширења војног присуства и доминације економских интереса.

Кључне речи: „Велика Србија“, пропаганда, медијски наративи, Немачка, демонизација, стигматизација, контрола.

Текст који следи ограничен је природом овог скупа и нема намеру да комплексну материју сведе на обим прегледног научног рада, па је отуда у средишту нашег интересовања пропагандна матрица тематизованог, комуникацијски организованог, медијски усклађеног и отвореног психолошко-информацијског моделовања којим је немачка политика током протеклог века ширила антисрпску мржњу у европској и светској јавности. Оптужбе на рачун Срба обogaћене отвореним анимозитетом и предрасудама низале су се од балканских ратова, преко

* miroljub.radojkovic@fpn.bg.ac.rs

** zoran.jevtovic@filfak.ni.ac.rs

¹ Ово истраживање подржало је Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, (Уговор бр. 451-03-68/2022-14/200165).

Првог и Другог светског рата и конфликта током процеса разбијања Југославије до данас, када се од нас захтева да се одрекнемо интегритета над делом сопствене територије, док читав свет брани национални суверенитет (пример Украјине). Стигматизовање је вршено постепено, али континуирано усађивањем осећаја колективне кривице, чиме је међународном мњењу имплицирана потреба колективне казне и одговорности српског народа. Војним и политичким офанзивама увек је претходио лукаво камуфлиран медијски рат као психолошко средство притиска, али и производње сагласности сопственог и светског мњења.

Стереотип о вековном непријатељству корене вуче још из времена нестајања Хабзбуршке монархије (*Habsburgermonarchie*) и царског Беча као симбола старе Европе. Аустријско-немачка и католичко-протестантска елита разлоге сопственог пропадања тражила је у „источном, шизматичном и отпадничком православном свету“, при чему су Срби као просторно најближи били први на удару. У временима када су се Хабзбуршко и Отоманско царство међусобно додиривали изграђена је слика о историјском раскршћу супротстављених култура и религија, тако да путници који долазе из европског простора отварајући капије Отоманске империје прелазе „не само са Запада на Исток, него и из цивилизације у дивљаштво, из слободе у тиранију“.² Духовне и световне разлике вешто су пропагандним наративима преточене у корене мржње и страха, служећи за унутрашњу хомогенизацију и стварање нових војних организација, попут НАТО савеза касније. Вештачки створена „завеса“ између Истока и Запада оснажена је причом о руском савезништву и малигном утицају на Србе као њихове најпоузданије савезнике. Из тог доба је пропагандни програм заснован на митовима о „Великој Србији“ и „великосрпској хегемонији“, што ће касније Коминтерна преузети са новим елементом о Југославији као „вештачкој версајској творевини“.³ Када немачки генерал Едмунд Глез фон Хорстенау (*Edmund Glaise von Horstenu*) контатује како су „Срби први предложили и на крају задали спољни ударац који је довео до пропасти старе Аустрије“⁴ размишљајте о тврдњама каснијих потреба за реваншизмом и политичкој нетрепелјивости која се видљиво исказивала у јавном простору.

---

² Bruce, R. And K., *Litteres frm Turkey: Being Glimposes of Macedonian Misery*, Nottingham 1907, p. 34; маведено према: Gezermmik, B., *Divlja Evropa: Balkan u očima putnika sa Zapada*, Beograd 2007, XX vek, str. 26.

³ Вуковић, С., *Срби у наративу Запада – хуманитарна НАТО интервенција*, издавачка књијарница Зорана Стојановића, Нови Сад и Институт друштвених наука, Београд 2018, 47.

⁴ Види у: Glaise von Horstenu, E., *Između Hitlera i Pavelića*, Nolit, Beograd 2007, 589.

Настанак националних држава у Европи

Тежња за великим националним државама потиче из старе Европе, тачније Немачке, Француске и Енглеске које су још у XVII веку правиле планове о јединственој држави у оквиру „природних граница”,⁵ односно територијама насељеним кохерентним становништвом. Поред етничког порекла, заједничког искуства, духовне традиције и језика као средства комуникације, водило се рачуна и о религијској припадности.⁶ Енглези су током више векова ломили отпор Шкота, Велшана и Ираца, да би 1707. и званично створили Велику Британију. На Бечком конгресу 1814. први пут се јавно говорило о потреби стварања једне немачке државе, али ће појам Велике Немачке јавно обзнанити дармштатски политичар Хајнрих фон Гагерн 5. марта 1848. Француска револуција и Наполеонова ратна освајања пробудили су агресивне национализме широм Старог континента, тако да су грађанске, политичке и социјалне револуције које су се попут пожара шириле даље означавале настанак деценија националних буђења. Карбонарски покрети, инспирисани идејама либералног католицизма и демократског либерализма, уз помоћ ратова ујединили су у то време Велику Италију. Бројност етничке заједнице није била услов промена, па су тако мађарски националисти маштали о Сентиштванској Угарској иако су чинили мањину становништва,⁷ а тренутак потписивања мировног уговора у овој земљи био је дан жалости! Пошто смо о овој теми већ писали,⁸ издвојићемо још само случај Сједињених Америчких Држава формираним од тринаест некадашњих енглеских колонија, при чему је више од трећине територије припадало шпанским колонијама, највише Мексику. Познати песник Витман Волт (Whitman, W.) веровао је у расну супремацију становништва, које енглеско и немачко порекло треба да утопи у корист америчког идентитета.⁹

Идеја о стварању националних држава била је блиска и народима Балкана. Тако је Бугарска у другој половини XIX века јавно обзнанила програм обнове „Симеуновог царства”, заглављена у македонско, грчко, српско и румунско двориште. Претензије према суседима имали су и Грци, који су у манифесту „Велика идеја” Јоаниса Колетиса, заговарали

⁵ Волфанг, Ш. *Историја европске идеје*, Клио, Београд 2003, 187.

⁶ Религија је, на пример, била фактор без посебног значаја у западној Европи, али је на југоистоку континента била права вододелница националних подела.

⁷ У време Аустро-Угарске нагодбе из 1867. у угарској половини Монархије живело је само 40 посто Мађара.

⁸ Види у: Деспотовић, Љ, и Јевтовић, З.: „Мит о великој Србији – између политике, религије, пропаганде и национализма“, у *Геополитика и медији*, Култура полиса и Графомаркетинг, Нови Сад, 2010.

⁹ Whitman, W. *Democratic Vistas*, у *The Work of Walt Whitman*, „The Deathbed Edition in Two Volumes. The Collected Prose”, New York 1968:208.

уједињење свих који говоре грчким језиком, од Јањине, Тесалије и Сереза, преко Једрена, Цариграда и Трапезунтуа до Крита и Самоса. 10 Мит о „хрватском државном и историјском праву” Анте Старчевића садржао је идеју о изградњи етнички чисте, католичке државе, укључујући и верске прогоне свих који се таквим намерама супротставе.¹¹ На конгресу Призренске лиге 1878. године, под патронатом османлијске империје, рођена је идеја о стварању Велике Албаније, која је подразумевала етничко чишћење територије од „неверника”, због чега је са ових простора током само три наредне деценије терором прогнано више од 400.000 Срба!

Историја чињенично показује како су већина европских и готово сви балкански народи у прошлости развијали сопствене визије великих националних заједница, што ће у XX веку добити јасну политичку артикулацију, настављајући се до данас. Број националних држава током минулог века значајно је увећан, са тенденцијом даљег раста и уситњавања простора. Концепт националних држава повезан је са концептом суверенитета, при чему је нација носилац легитимитета. Тако је временом изграђен концепт државе – нације која у средишту развија идеје једнакости и заједништва, док остале проблеме развоја препушта тржишту. Број суверених држава је стално растао под утицајем принципа самоодређења, деколонизације и настајања нових националних заједница. На пример, Мировној конференцији у Версају (1919) присуствовале су 32 државе, док је на Конференцији у Сан Франциску (1945), када су створене Уједињене нације, учествовала 51 држава. Данас ова организација има 192 чланице које се сматрају за међународно признате и „суверене” земље. Неки политиколози предвиђају у перспективи значајно већи број држава до краја века, под претпоставком да се настави процес сецесија и уситњавања територија.¹²

Мит о Великој Србији

У националним идеологијама европских држава антропогонијски митови су представљали специфичне форме политичке борбе важне за креирање националних идентитета. Они имају снажну кохезиону моћ, јер усађујући

¹⁰ Идеолошки корени великогрчког национализма везују се за Ригаса Велестинлиса (Риге од Фере) и његово дело *Ново политичко устројство становника Румелије, Мале Азије, Архипелага, Молдавије и Влашке*, а које је пројектовало обнављање Византијског царства. (Р. Клог, 2000, 49-50).

¹¹ Бискуп Јосип Јурај Штросмајер, 15. децембра 1886. у писму папском нунцију Серафину Ванутелију, у Бечу, каже: „Ја сам често изјавио да смо ми Хрвати католици од Бога предодређени да као квасац целокупно тесто Јужних Славена прожмемо и мало помало га к светом јединству Католичке цркве приведемо”; (В. Крестић, 2002,63).

¹² На пример: Jacques Attali, *Une brève histoire de l'aveni*, Fayard, Paris, 2006, 180.

истоветне погледе на неки догађај, личност или процес развијају сличне ставове, вредности и обрасце понашања. „Суштина мита није у томе да ли се нешто заиста десило, него да ли би се нешто могло десити, па ако је одговор потврдан, још уз то у складу са телеолошким активизмом групе, онда је могуће и истинито.“¹³ Политичке слике о неком народу, религији или култури могуће је креирати у међупростору памћења и традиције ранијих идентитета повезаних са идеологијом и партикуларним идентитета, било да је реч о нацији, вери или лингвистичкој заједници. Медијским матрицама митови се додатно прилагођавају важећим друштвеним вредностима, сугеришући норме које ће произвести даље моделе понашања и духовног утемељења.¹⁴ Отуда је њихов садржај увек део прошлости о историјским или етничким правима, али структурисан тако да глорификује садашњост или предвиђа будућност!

Корени политичких и пропагандних намера креатора митова о Великој Србији, скривени су у демонизацији националне и државне идеје о уједињењу српског народа настањеног на различитим етничким територијама. При томе, тумачећи национализам као „напредну и ослобађајућу снагу која пружа наду у национално јединство или независност“, методолошки га разликујемо од „ирационалне и реакционарне доктрине која даје могућност политичким вођама да у име нације воде политику војног ширења и рата“.¹⁵ То значи да национализам схватамо кроз либерална тумачења по којима представља ослобађајућу енергију повезану са идеалима слободе, правде и демократије. То је важно ради даљег разумевања бурних друштвених и политичких конфликта изазваних колапсом Хабзбуршког, Руског и Отоманског царства, али и резултатима Великих ратова, који ће битно утицати на генерализовање наратива о Србима. Поносан и храбар словенски народ без своје жеље се нашао у средишту геополитичког вртлога, а принципијелно и слободарско понашање било је разлог жигосања као деструктивног и реметилачког фактора на овом простору.

Анализирајући прошлост балканских народа и култура, учожавамо како је просторе Балкана било тешко прецизно дефинисати, баш као и састав становништва које је на том подручју бивствовало. Услед сталних сеоба и мешања Јужни Словени, Грци, Албанци, Турци, Власи, Јермени, Јевреји, Цинцари, Италијани и Цигани неуморно су трагали за својим идентитетом, али их је тек романтичарски занос старе Европе усмерио ка националном устројству. При томе, интереси су били различити: Русија

¹³ Милетић, М., *Митови о медијима и савремене политичке идеологије*, ЦМ, Протокол, Нови Сад и Факултет политичких наука, Београд, 2007, 27.

¹⁴ Деспотовић, Јевтовић, *Геополитика и медији*, Култура полиса и Графомаркетинг, Нови Сад, 2010, 248.

¹⁵ Хејвуд, Е., *Политика*, Клио, Београд, 2004, 214.

је преко балканских народа планирала да сруши турску империју, док је Енглеска, са Француском и Аустро-Угарском желела да их користи као брану за надирање муслимана.

Петовековна отоманска окупација и чести устанци у функцији националног ослобођења и перспективе изградње сопствене етничке заједнице, били су природна тежња обесправљеног, потлаченог и пониженог српског народа. Патријархалан модел живљења, доминација Православне цркве, неписменост и сиромаштво биле су основне особине тадашњег становништва. Скоро 94 одсто од 678.000 становника живело је на селу, окованом традиционалним феудалним односима и задругарством као специфичним обликом племенског уређења.¹⁶ Сећања о Душановој великој држави или Лазаревом небеском царству била су снажно присутна у свести појединаца, хранећи мит о изабраном народу. То није ништа необично, па су, поређења ради, Американци форсирали мит да је „Бог изабрао Америку да оствари своје планове”, Енглези певали како „...други народи нису благословени као ми...”, док су Немци језички неодмерено тврдили да „снагом своје људске божанствености као Месија благосиљају земљу”.¹⁷ Могло би се рећи како је у време када је Србија била сведена не Београдски пашалук сневање о повратку у дане славе била очекивана реакција на неправду која је једном народу чињена етничким, религијским и просторним разбијањем. Вожд Карађорђе је још током Првог српског устанка са црногорским владиком Петром I планирао уједињење српских земаља,¹⁸ али без већих резултата. Сличних идеја било је у главама и других устаника, али се може закључити да су то били индивидуални снови појединаца, никако државни пројекти. Неписмени али лукави кнез Милош Обреновић такође је маштао о рестаурацији старог царства које је требало да обухвати „Србију, Босну и део Албаније”, али је, према сведочењу његовог личног секретара и првог српског новинара Димитрија Давидовића, такве покушаје бечки двор одмах стопирао.¹⁹ Националне идеје разрадиће касније Илија Гарашанин у свом Начертанију, који је једини званични документ спољне политике нове српске државе. При томе, несумњив утицај имао је Чех Франтишек Заха, који је саветодавно помагао његово настајање, док су прећутну подршку

¹⁶ Према првом попису становништва из 1834. године, по квадратном километру живело је само 18 становника.

¹⁷ Гавриловић, Д., *Удари судбине – Политички митови 20. века*, Нови Сад, 2006, 21-27.

¹⁸ Још 1806. године Карађорђе је са Правитељствујушчим совјетом зацртао „уједињење све три земље – Србије, Црне Горе и Херцеговине”, о чему је више писао Љушић, Р. у „Вожд Карађорђе“, књ. 1-2, Смедеревска Паланка, 1993.

¹⁹ Види у: Бјелица, Јевтовић, *Историја новинарства*, Мегатренд универзитет, Београд, 2006.

за активности у пракси дале владе Енглеске и Француске.²⁰ Српска влада је крајем 1844. године, довршила пројекат који је у тајности наредних пола века преношен међу њеним владарима. У светској и југословенској историографији многи аналитичари препознавали су у њему елементе „великосрпског хегемонизма“ (И. Пилар, 1918; А. Павелић, 1977; И. Мужих, 1969). Гарашанин је само у једној синтагми употребио појам Велика Србија, али у смислу стварања „велике нове српске државе“. При томе, јасно је исказао намеру о уједињењу свих Срба на подручју Турског царства, позивајући се на „свето историческо право“, док се о окупљању саплеменика са осталих подручја није размишљало.

Мит о Великој Србији од тада почиње учестало да се користи у свим конфликтима, добијајући фантомска и извитоперена значења. Сам појам први пут се помиње са географском картом штампаном у Бечу 1853, када је британски конзул један примерак послао својој влади.²¹ Војвођански песник и патриота Стеван Каћански 1887. године формирао је тајно друштво под називом Велика Србија, да би већ наредне године покренуо истоимени лист. Карактерисали су га напори за националним уједињењем словенских народа, од Срба у Аустро-Угарској и Босни и Херцеговини, преко Срба римокатолика и мухамеданаца у Хрватској и Далмацији, до ослобођења свих житеља на просторима од планине Балкан у Бугарској, Дурмитора у Црној Гори и Триглава у Словенији.²² Колико су овакве националне идеје биле прихватљиве српској заједници илуструје чињеница да се друштво убрзо угасило!

Придев велика коришћен је у географском смислу као компарација у односу на малу Србију, која је обухватала само онај део простора на којем су Срби чинили етничку већину. Исто значење користили су француски, енглески или немачки истраживачи, тако да синтагма „Велика Србија“ првобитно није имала спорних елемената, али се у јавном простору израз избегавао. Међутим, тренутак у којем је из руку Гаврила Принципа на аустријског војводу Франца Фердинанда (28. јуна 1914) испален смртоносни хитац одлучујуће ће утицати на снажење мита о великосрпским хегемонистичким тежњама. Ток историје значајно је промењен, док је Србима приписан карактер насилништва и ирационалне агресивности. Жеђ аустријске, немачке и ватиканске штампе задовољавана је фабриковањем стереотипа о „варварима“, „рушитељима мира“ и њиховом „екстремистичком вођству“.²³

²⁰ Екмечић, М., „Појам Велика Србија према светским узорима“, *Велика Србија: истине, заблуде, злоупотребе* (група аутора), СКЗ, Београд, 2001.

²¹ Види у: Екмечић, М., *Ратни циљеви Србије 1914*. Београд – Гацко, 2014.

²² Песме „Јадна Босна“, *Велика Србија*, бр. 1, Београд, 27. I 1888. или „Србија у Вардарској долини“, *Велика Србија*, бр. 5, Београд, 12. II 1888.

²³ Ђоровић, В., *Односи између Србије и Аустро-Угарске у XX веку*, Београд, 1936, 141.

Упирање прстом на Србе у конфликтима на екс-југословенским просторима деведесетих година прошлог века имало је као циљ трансфер колективне кривице са једног народа на други. Италијански историчар Курт Греч (Kurt Gritsch) први је то уочио, констатујући како јавност у Немачкој намерава да „олабави антифашизам“, како би временом светска јавност могла да 'немачку кривицу' коју је остала усађена као слика о Другом светском рат у јавном сећању замени сликом о „српској кривици“ (Gritsch, 2015). Паралелно са медијском стигматизацијом припремани су услови да се оствари стара немачка жеља о Србији као „допунском привредном простору“. У истом веку Запад је због политичке непослушности нашој земљи два пута наметао економске санкције,²⁴ желећи да привреду баци на колена, односно да заустави њен друштвени развој и спречи блоковску независност. Прво је то учинила Аустроугарска 1906–1911. године (Ђорђевић, 1962), а други пут Европска заједница на предлог и подстрек Немачке. Да би се тврдокорни и неприлагођени Срби натерали на послушност Србију су у XX веку четири пута бомбардовали, и то два пута Аустрија и Немачка, трећи пут Савезници 1943-1944. и четврти пут НАТО, уз немачки подстицај и саучесништво 1999. године. Војним разарањима економских објеката и инфраструктуре привреда је сваки пут враћана деценијама уназад, да би се након тога немачки капитал нудио као спасоносно решење за обнову порушеног. Да би се нова архитектура геополитичких промена лакше примила у јавности неопходна је била промена националне свести, па отуда жестока демонизација свих који мисле како је Србија била жртва у протеклим дешавањима.

Немачка пропаганда о „великосрпској хегемонији“

Антисрпска хистерија у светској и европској јавности припремана је у немачкој штампи дуго, полако и неприметно, тако да се ружна слика о Србима као народа којег треба казнити за непослушност постепено наметала као исправно и једино решење. Срби и Јевреји су сликани по истој вредносној матрици, представљајући се као друштвено смеће, Зло које треба зауставити. Корене оваквог приступа ваља тражити још у Хабзбуршкој империји у којој је оформљена Ратна прес-служба (Kriegspressequartier), под патронатом Врховне команде и Министарства иностраних послова, добила такав задатак.²⁵ Скоро хиљаду запослених пазило је да се из

²⁴ Једном је санкције наметнуо Совјетски Савез (1948–1953. године), кад је Србија била у саставу Југославије.

²⁵ Ehrenpreis, P.,m “Press/Journalism (Austria-Hungary)”, in: 1914-1918-online, International Encyclopedia of the First World War, Freie Universtät, Berlin; Tepperberg, C., “War Press Office (Austria-Hungary)”, in: 1914-1918-online, International Encyclopedia of the First World War, Freie Universtät, Berlin.

садржаја штампе искључе сва нејасна политичка питања, док се од ратних извештача тражило да свим средствима „одрже одушевљење народа за рат и његову спремност на жртву“, што је била идеолошка матрица оба царства. Један од спољнополитичких приоритета био је ружење српског народа, при чему ће претензије о освајачким амбицијама бити истицане као темељ националне политике, без обзира на то која се странка или личност налазила на власти.²⁶ Још уочи Првог светског рата у немачкој јавности се писало да су Срби свиње, чиме су се у симболичкој равни изједначавали са јеврејском заједницом која је трпела исте епитете.²⁷ Да би припрема германске јавности за Велики рат имала сврху ангажована је научна јавност, па тако Фридрих Мајнеке 1914. године пише како српски народ „није зрео за потпуну националну самосталност.“²⁸ Срби су животиње, раса коју треба уништити, због чега су легитимне мете свих напада.²⁹ У Бечу су се продавале разгледнице на којима су Срби представљани као „свиње“ (што је раније коришћено у вишевековној антисемитској пропаганди на немачком језичком подручју). Срби су били „нељуди“, „нижа раса“ (Untermenschen), па је у рату са њима све допуштено. И међу Србима немачки пропагандисти су имали своје новинаре, па тако Александар Рода Рода (Alexander Roda Roda, 1872–1945), активан члан Ратног пресбирео (Kriegspressequartier / КРQ) и ратни дописник с Источног фронта и из Србије објашњава: „Српска интелигенција је годинама желела овај рат, да, и они су до њега довели и сада не треба да се жале већ да се кају: То је наша казна и ми смо је заслужили“.³⁰ Можда је то и разлог каснијег невиђеног етничког страдања српског народа у Првом светском рату, у којем је од злочина

²⁶ Однос ка Србији значајно се променио након њене победе у балканским ратовима, јер је Немачка сматрала да јој је угрожен пролаз за Багдадску железницу и даље ка југоистоку (Thörner, K. „Das deutsche Spiel mit Rußland von der Reichsgründung bis in die Gegenwart“, www.diploweb.com Géopolitique – Geopolitik.)

²⁷ Dorich, W. A., „Pompous Academic Ass“, *American Srbobran*, 17.05.1999. (http://members.tripod.com/~sarant_2/ks23dorich.html); <https://blog-gertruth.wordpress.com/type/aside/>.

²⁸ Meinecke, F. (1914): „Deutschland und der Weltkrieg“, у: *Politische Schriften und Reden*, Werke, Band 2, р. 98; нав. у: Антоловић, М. (2017): *Историографија и политика: Интелектуална биографија Фридриха Мајнекеа*, Albatros Plus – ИЕС, 170, Београд.

²⁹ У нацистичкој Немачкој омиљени израз за Јевреје био је „свиња“ или „Saujuden“ („јеврејска свиња“), док је антисемитизам био толико дубоко укореењен у заједници да је постао део културног кода, друштвене норме која ће се касније пренети на Србе.

³⁰ Roda Roda, *Serbisches Tagebuch* 1918, р. 148; нав. у: Шер, Т. (2015), „Опште и посебне карактеристике Хабзбуршких окупационих режима током Првог светског рата (с посебним освртом на Србију)“, у: *Први светски рат, Србија, Балкан и велике силе*, Београд: Историјски институт, 355.

почињених од Аустријанаца и Немаца животе изгубило око 28% цивилног становништва. Аустријски историчар Хаутман (Hans Hautmann) у својим текстовима сведочи како је само у првој години рата на зверски начин погубљено између 35.000 и 40.000 цивила, док се укупан број егзекуција креће око 60.000 жртава, међу којима је било доста деце, жена и стараца.³¹ У Другом светском рату под прећутним одобрењем немачких савезника, али и подршку католичке цркве, само у Независној Држави Хрватској побијено је око 700.000 припадника српског народа. Када је у злочиначким акцијама Бљесак и Олуја деведесетих година прошлог века из ове (тада југословенске републике) протерано више од 250.000 људи глобални медији су ћутали? О етничком чишћењу у светском јавном мњењу скоро да није било ни речи, о геноциду већ да и не говоримо!³² Михаел Туман, новинар Zeit-a, анализирајући медијску карактеризацију Срба запажа: „Када треба њихово се име претвара у „србобољшевице“ или „радикалосрбе“. „Карикатуристи их цртају као свиње које се ваљају, мутиране бикове, крволочне вукове, змије с два језика, стрвождере, гладне хијене и питбулове.“ Запад, дакле, није имао везе с људима, већ с монструмима, који су заслуживали Зло.³³

Немачка политичка и културна елита током прошлог века објавила је неколико десетина хиљада изјава највиших званичника, у којима су Срби, по правилу описани у оријенталистичком дискурсу.³⁴ Снажан, исти тон су даље преузимала гласила под контролом демохришћана и Ватикана, ширећи се на већину европских држава и САД. Као доминантан пласиран је пропагандни наратив о „Великој Србији“, којим је требало наметнути хегемонистички (освајачки) карактер читавом народу.³⁵ Техникама етикетирања и блаћења

³¹ Казимировић, М. – Хаутман, Х. (2015: 189).

³² Изузетак је *Сато институт* који у једном извештају из 1.07.1992 констатује: „Многи Хрвати (...) постали су савезници нацистичке Немачке, та колаборација је довела до геноцида у којем је чак 500.000 Срба (као и 200.000 припадника других етничких група) страдало“. Carpenter, T. G. (1992), *Foreign Policy Masochism: The Campaign for US Intervention in Yugoslavia*, Cato Foreign Policy Briefing No. 19.

³³ Thumman, M., „Der Krieg der Kriegsreporter“, *Die Zeit*, 36/1994. No. 19.

³⁴ „Изједначавају се с појмовима који значе: деспотизам, заосталост, учмалост, суровост, опасност, лажљивост, преваранство, мистериозност, мрачњаштво, недокучивост, фатализам, ексцентричност, претњу, цивилизацијску, културну и моралну инфериорност, недостатак осећања за закон и слично (Said, 2008, str. 12, 16, 17, 24, 26, 41, 47, 55, 62, 74, 139, 140, 143; Vuković, 2014; Vuković, 2018).

³⁵ О пореклу и смислу „Велике Србије“ и „великосрпске политике“, између осталог, видети у: Милорад Екмечић, „Појам Велика Србија према светским узорима“, *Велика Србија: истине, заблуде, злоупотребе* (група аутора), СКЗ, Београд, 2003, стр. 15-42; Чедомир Попов, *Велика Србија: стварност и мит*, ИК Зорана Стојановића, Сремски Карловци - Нови Сад, 2008; Љубомир Тадић, *Криза и „великосрпски хегемонизам“*, Службени гласник, Београд, 2008; Љубиша Деспотовић и Зоран Јевтовић, „Мит о великој Србији - између политике, религије, пропаганде и национализма“, *Геополитика и медији*, Култура полиса и Графомаркетинг, Нови Сад, 2010, стр. 247-274.

циљало се на јавно дискредитовање, што је познато из Шмитове пропагандне матрице пријатељ – непријатељ.³⁶ „Непријатељ је увек онај Други, странац, често друге вере и непослушан, његову суштину одређује то Друго и Страно, а по правилу Искључено и непознато.“³⁷ Непријатељ треба да буде јаван, што значи да може бити владајућа група људи (политичко руководство), али и читава заједница (народ). Тако политички непријатељ постаје зао и ружан, али не мора да се мрзи, па се може рећи да је таква генерална слика Срба одржавана и подстицана у немачкој и аустријској штампи скоро током читавог прошлог века. Ретки гласови који позивају на мир и толеранцију се утишавају или избацују из јавног простора. Када Карл Краус (Karl Kraus, 1874–1936), аустријско-јеврејски новинар у сопственом часопису *Die Fackel* именује новинаре кривцима који распирују ратну климу и глорификују рат, јавност га осуђује, тако да у наредним извештајима са фронта пише како је Краљ Петар „најпрљавији ђубројед“, Срби су „варвари“, „разбојници“, „суров народ“, „шахофске фигуре“, „крадљивци овнова“, „гамад“, „свиње“ и слично, а заробљена српска деца „нису заробљеници“ већ „дивље звери, ухваћене и неукроћене“.³⁸

Слика о једном народу се не ствара само медијима, већ и широм културно-психолошком, па и научном кампањом. Да би се мит о српској непокорности укоренио у европској и немачкој јавности ангажован је читав тим научника који су мултидисциплинарно доказивали оправданост оваквих ставова. На пример, аугзбуршке Опште новине, 1842. године, у наставцима су објављивале студију „Политика Истока“, баварског историчара и филозофа Јакоба Фалмерајера, који, доказујући ретроградност православља, тврди како је Отоманско царство немоћно да уништи и његов дух, па једино решење представља трајно немачко ширење ка Истоку. Бењамин Калај, у студији „Угарска на граници Истока и Запада“, пропагандно повезује Србе са Русима, трајно их супротстављајући Западу, чији је дух настао у древном Риму. Идеје окупационог управника Босне и Херцеговине (1882–1903) сатанизовале су и саму мисао о православљу, а лукавим трансфером значења на социолошку, политичку и културну сферу направљена је непомирљива вододелница са Србима и другим православцима. Калајево мишљење како ови народи „могу још за неко време опстајати као народне оазе, али не могу рачунати на независан и енергичан опстанак“, касније ће послужити као идеолошка матрица против православља.

³⁶ Šmit, K., *Norma i odluka, Karl Šmit i njegovi kritičari*, Publisher: Filip Višnjić, Beograd 2001: 7.

³⁷ Вуковић, С., „Парадигма пријатељ-непријатељ: модел антисрпске пропаганде 90-тих“, *Социолошки преглед*, vol. XLII (2008), no. 3, Београд, 2008, 3.

³⁸ Вуковић, С., *Корени Великог рата и нацизма*, издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци и Нови Сад, 2022, 368.

Српске политичке елите, бежећи од хабзбуршко-немачких загрљаја, подржаване од енглеских, француских и руских савезника, журиле су ка формулисању националне стратегије, кратковидо гледајући у југословенство као решење за збрињавање становништва расејаног на широким просторима. Када је *Neues Wiener Journal* октобра 1912. писао како „Аустрија не може да дозволи нови распоред снага на Балкану“ нико то у Србији није разматрао као претњу, баш ни као прекор папе Пија X аустроугарској влади наредне године што није „казнила Србе за све учињене кривице“.³⁹ Цар Фрањо Јосиф 1914. захтева да Србија „буде искључена као политички чинилац моћи на Балкану“, а да ће циљ бечког двора бити „трајна изолација и смањење Србије“.⁴⁰ Уз овакве ставове политичких и верских званичника постаје јаснија Макиндерова тврдња како је „ултиматум славној Србији“ био изговор Аустроугарске да започне неравноправан сукоб који ће добити светске размере.⁴¹ Рат за истребљење (*Vernichtungskrieg*) за немачку јавност је значио рат до физичког истребљења српског становништва, али ретки штампани медији говорили су истину о злочинима на терену. Медијска сатанизација наративима о „великосрпству“ Немачкој је требала и на раскршћу векова, како би НАТО-бомбардовањем маскирала ревизију дешавања из оба светска рата, али и прикрила сопствени нацизам и злочине који су чињени.

Колико Србија није размишљала о великој, националној заједници сведоче релевантни историјски подаци. Дипломатску понуду Француске о стварању Велике Србије са Црном Гором, Босном и Херцеговином, те делом Далмације и хрватско-словеначке државе с другим делом Далмације нису ни разматрали, баш као ни руска упозорења да ће „Србија са католичким елементом од неколико милиона изгубити свој ранији карактер“.⁴² Још на почетку Првог светског рата објављен је програмски чланак регента Александра Карађорђевића (1915. године) у којем се каже како „силе европске хоће да створе, по сваку цену Велику Србију, или друкчије речено, велику Отаџбину уједињених Срба, Хрвата, Словенаца“. Нешто касније, 7. априла 1916. престолонаследник ће у говору српској војсци поновити сличне ставове:

„Наши моћни савезници и пријатељи, дивећи се неустрашивом и витешком држању Србије, ценећи небројене жртве српског народа и признајући му зрелост и способност за државни живот и културни развитац,

³⁹ Живојиновић, Д. и Лучић, Д.: *Варварство у име Христово*, први део, 2000, 26.

⁴⁰ Фишер, Ф., *Посезање за светском моћи*, 2014, 41.

⁴¹ Mackinder, H. J. (1919): *Democratic Ideals and Reality*.

⁴² Руски посланик Сазонов упозорио је српског посланика Мирослава Спалајковића у Петрограду како Русија план о уједињењу Југословена не сматра добрим, нити изводљивим. (Д. Шепић, 1970:68).

сад су готови и вољни да нас у овој великој борби помогну, да Србију створимо великом, те да обухвати све Србе и Југословене, да је учинимо силном и моћном Југославијом, која ће оправдати до сада принете жртве и одговорити захтевима новог доба, које ће настати по завршетку овог великог и крвавог рата”.⁴³ Силе Антанте чак су саме понудиле карту Велике Србије, какву ниједан претходни план није предвиђао. Српска влада глатко је одбила предлог, форсирајући као ратни циљ стварање нове, југословенске државе, али та национална жртва европским медијима није била видљива!

Немачки реваншизам и једнодимензионално интерпретирање сложене балканске стварности није било непримећено од стране западних савезника, али су се економски и политички интереси издвојили од свих других. Лондонски *The Times* је такву политику окарактерисао као „балканско лудило Немачке“, као и да би „ратне успомене Немачке требало да упозоре да се више не уплиће у распламсавање балканских страсти“.⁴⁴ Стивен Кинцер (Stephen Kinzer) из америчког *The New York Times*-а закључује како је Немачка по ко зна који пут показала своје агресивно лице „одговарајући на старе интересе и нове страсти“, демонстрирајући економску снагу.⁴⁵ Опомене су понекад стизале и из највиших дипломатских центара, па је тако Ворен Кристофер (Warren Christopher) накнадно признао да за рат на Балкану „Немци сносе посебну одговорност“.⁴⁶ Чак су и унутар немачке јавности постојали гласови разума, који су упозоравали на буђење авети прошлости, али је изостао шири одјек мњења. На пример, *Süddeutsche Zeitung* храбро саопштава како „последнице Другог светског рата представљају, по себи довољно оптерећење за немачку спољну политику. Својом политиком према Југославији савезна влада натовариће на себе и део последица Првог светског рата. Тиме се буде успомене које су изгледале давно покопане“.⁴⁷

Медијска халабука стварана је по правилима наметнутим од мајнстрим медија који су традиционално противници Србије. На пример, у сукобима током деведесетих година прошлог века предњачио је *Frankfurter Allgemeine Zeitung* упозоравајући на стварање „Велике Србије“, која је у суштини „комунистичка“,⁴⁸ „присилна заједница“, „агресор“ и „руска предстража на Балкану“. Немачка решеност да кроји нови поредак на Балкану постаће приоритет свих каснијих влада, а на реализацију ће чекати до пред сам крај XX века.

⁴³ Ћоровић, В., *Велика Србија*, Култура, Београд, 1990, 87.

⁴⁴ „Germany’s Balkan folly“, *The Times*, 11.12.1991.

⁴⁵ Kinzer, S., „Germany Is a Challenge For Post-Soviet Europe“, *The New York Times*, 27.12.1991.

⁴⁶ „Sieg des Wolfs“, *Der Spiegel*, 25/1993, str. 118-119.

⁴⁷ Schröder, D., „Der deutsche Alleingang“, *Süddeutsche Zeitung*, 21/22.12.1991, str.

⁴⁸ ReiSmüller. J. G., „Warum es in Jugoslawien geht“, *FAZ*, 4.3.1991.

Закључна разматрања

Улога Немачке у дипломатским и војно-политичким активностима на овом делу Балкана била је веома значајна, ма колико то актуелне власти желеле да минимизирају. Германска идеологија била је веома популарна у јавном дискурсу, при чему је словенско, православно становништво континуирано посматрано као непријатељско. Више од једног века из бројних центара моћи се активно радило на обавештајно-психолошком, медијско-пропагандном, политичком, религијском и на крају – војном пољу, како би се етнички српски простор разбио и вратио у границе пре балканских ратова. Из анализе која је због обима рада сведена на најважније пропагандне елементе, уочљиво је како Немачка никада није искрено желела демократизацију Србије и прихватање актуелних влада за партнере, већ да њиховом унутрашњом дестабилизацијом инсталира власт која би јој омогућила политичку и економску доминацију, као и даље геополитичко распрострањавање ка Истоку.

Мит о „Великој Србији“ обилато је коришћен у пропагандне сврхе током свих сукоба, по симболички препознатљивој матрици замагљивања стварности, иако никада није био утемељен у политичкој реалности. Илузије да се током историје политички могло другачије одлучивати са српске стране показале су се неоснованим. Немачки планови још од анексионе кризе (1907-1909) и првих ратних бубњева (1914) заснивали су се на поробљавању, подели и анексирању територије.⁴⁹ Стубове немачког империјалног дискурса и освајачке експанзије у Средњој Европи и њене германизације у првој половини XIX века поставио је Фридрих Лист (Friedrich List, 1789–1846) у књизи: Национални систем политичке економије (Das nationale System der politischen Ökonomie). Први је обликовао немачке политичко-економске области (Mitteleuropäische Wirtschaftszone), снажну демографску и колонијалну експанзију са ширењем на Југоисток. Залажући се за германизацију Словена, њихове територије видео је као пољопривредну периферију и економско тржиште које треба контролисати. Ништа се у геополитичком и економском смислу није променило ни скоро век касније, само су овога пута немачко-италијански савезници планирали разбијање Југославије, уз прикључење Србије Трећем рајху, како би престала да постоји као потенцијална претња њеном ширењу.⁵⁰ То нам доказује континуитет немачке политике и карактеристике стратешких циљева према Србији која траје од Бизмарка до данас.

⁴⁹ “Wir bleiben nicht bei Mördern”, *Der Spiegel*, 27.1991.

⁵⁰ Ристовић, М. (2005), Немачки нови поредак и југоисточна Европа 1940/41-1944/45.

На пропагандном плану примењена је техника трансфера вредности. Рик Розоф (Rick Rozoff) је приметио да „преношење нацистичког идентитета и кривице на Србе“ ослобађа Немце кривице, јер су „‘криминални’ Срби сада нови зликовци“ и нови починитељи зала“,⁵¹ што значи да се Немачка ослободила баласта прошлости и да може мирно заузети своје место на врху европске породице. Стара германска пројекција Србије као „допунског привредног простора“ коначно је реализована, док је мит о Великој Србији скрајнут митом о немачкој супериорности и изузетности.

Литература:

- Антоловић, М., *Историографија и политика: Интелектуална биографија Фридриха Мајнекеа*, Albatros Plus – ИЕС, 170, Београд 2017.
- Attali, J., *Une brève histoire de l'aveni*, Fayard, Paris 2006.
- Бјелица, М. и Јевтовић, З., *Историја новинарства*, Мегатренд универзитет, Београд 2006.
- Вуковић, С., *Корени Великог рата и нацизма*, издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци и Нови Сад 2022.
- Вуковић, С., *Срби у наративу Запада – хуманитарна НАТО интервенција*, издавачка књижарница Зорана Стојановића, Нови Сад и Институт друштвених наука, Београд 2018.
- Vuković, S., *The Ethics of Western Media*. Novi Sad: IK Zorana Stojanovića; Beograd 2014.
- Вуковић, С.: „Парадигма пријатељ-непријатељ: модел антисрпске пропаганде 90-тих“, *Социолошки преглед*, vol. XLII (2008), no. 3.
- Волфанг, Ш., *Историја европске идеје*, Клио, Београд 2003.
- Гавриловић, Д., *Удари судбине – Политички митови 20. века*, Нови Сад 2006.
- Gritsch, K. (2015, Juni 11). Nie wieder Krieg (ohne uns)! Interview. *Nach Denk Seiten*.
- Glaise von Horstenau, E. (2007), *Između Hitlera i Pavelića*, Nolit, Beograd
- Gezermnik, B., *Divlja Evropa: Balkan u očima putnika sa Zapada, XX vek*, Beograd 2007.
- Деспотовић, Љ. и Јевтовић, З., „Мит о великој Србији – између политике, религије, пропаганде и национализма“, у: *Геополитика и медији*, Култура полиса и Графомаркетинг, Нови Сад 2010.
- Деспотовић, Љ. и Јевтовић, З., *Геополитика медија*, Каирос и Култура полиса, Сремски Карловци и Нови Сад 2019.

⁵¹ Rozoff, R., „New NATO: Germany Returns To World Military Stage“, *Global Research*, 12. 07. 2009.

Ђорђевић, Д., *The Customs War between Austria-Hungary and Serbia 1906-1911*, Историјски институт, Београд 1962.

Екмечић, Милорад, „Појам Велика Србија према светским узорима“, *Велика Србија: истине, заблуде, злоупотребе* (група аутора), СКЗ, Београд 2003.

Екмечић Милорад, *Ратни циљеви Србије 1914*. Београд – Гацко 2014.

Фишер, Ф., *Посезање за светском моћи*, Филип Вишњић, Београд 2014.

Екмечић, М., *Европска позадина Начертанија*, Летопис Матице српске, Нови Сад 2001.

Казимировић, М. – Хаутман, Х., *Крвави траг Великог рата*, Прометеј, Нови Сад и РТС, Београд 2015.

Клог, Р., *Историја Грчке новијег доба*, Клио, Београд 2000.

Крстић, В., *Бискуп Штросмајер у светлу нових извора*, Прометеј, Нови Сад 2002.

Љушић, Р., „*Вожд Карађорђе*“, књ. 1-2, Смедеревска Паланка 1993.

Попов, Чедомир, *Велика Србија: стварност и мит*, ИК Зорана Стојановића, Сремски Карловци - Нови Сад 2008.

Ристовић, М., *Немачки нови поредак и југоисточна Европа 1940/41-1944/45*, Историјски институт, Београд 2005.

Maskinder, H. J., *Democratic Ideals and Reality: a study in the politics of reconstruction*, Constable and Company, London 1919.

Милетић, М., *Митови о медијима и савремене политичке идеологије*, ЦМ, Протокол, Нови Сад и Факултет политичких наука, Београд 2007.

Митровић, А., *Продор на Балкан*, Нолит, Београд 1981.

Мужић, И., *Хрватска политика и југословенска идеја*, Сплит 1969.

Rozoff, R., „New NATO: Germany Returns To World Military Stage“, *Global Research*, 12. 07. 2009.

Павелић, А., *Путем Хрватског Државног права*, Буенос Ајрес – Мадрид 1977.

Пилар, И., *Политички земљопис хрватских земаља*, Сарајево 1918.

Said, E., *Orientalism. XX vek*, Beograd 2008.

Тадић, Љ., *Криза и „великосрпски хегемонизам“*, Службени гласник, Београд 2008.

Хејвуд, Е., *Политика*, Клио, Београд 2004.

Ђоровић, В., *Односи између Србије и Аустро-Угарске у XX веку*, Библиотека града Београда, Београд 1936.

Ђоровић, В., *Велика Србија*, Култура, Београд 1990.

Carpenter, T. G. (1992): *Foreign Policy Masochism: The Campaign for US Intervention in Yugoslavia*, Cato Foreign policy Briefing, No. 19

Живојиновић, Д. и Лучић, Д., *Варварство у име Христово*, први део, Екопрес, Зрењанин 2000.

Šmit, K., *Norma i odluka, Karl Šmit i njegovi kritičari*, Publisher: Filip Višnjić, Beograd 2001.

Whitman, W., *Democratic Vistas, y The Work of Walt Whitman*, „The Deathbed Edition in Two Volymes. The Collected Prose”, New York 1968.

Summary

Miroljub Radojković, Zoran Jevtović

**THE MYTH OF „GREATER SERBIA“ IN THE NARRATIVES OF
GERMAN PROPAGANDA**

Considering the continuity of anti-Serbian propaganda of German politics, the authors single out the ambiguity and tendency with which ideas about the guilt and responsibility of only one party should have been implanted in the consciousness of the German people. Comparing the dominant narratives from the period that preceded the great world wars, but also the conflicts in the former Yugoslavia during the nineties of the last century, they point to the ethnic contempt and ideological labeling by which the Serbian side was stigmatized for decades, with no chance to hear its side of the truth. The framing of propaganda matrixes served the purpose of obtaining legitimacy for the political actions that followed, and under the guise of crushing “Greater Serbian hegemony” Serbia was repeatedly bombed, with open attempts to subjugate it militarily and economically. Ideas about the “solution” of the Serbian question and the “supplementary economic space” have been woven into the geopolitical program of the German elite since the Berlin Congress, but only in the current reality do they openly indicate the strategic goals of expanding the military presence and the dominance of economic interests.

Keywords: “Greater Serbia”, propaganda, media narratives, Germany, demonization, stigmatization, control.

